

אתר דעת * לימודים * גיליון 18 * תשפ"ב * 2021/22

ההונאה של הטבעת המצרים בים סוף

שמות יד, ב-ד

יהושע מנחם רוזנברג

בפרשות הראשונות של ספר שמות (מפרשת שמות ועד פרשת בשלח) מתוארים שלושה מעשי הונאה שהונו ישראל את המצרים בצו ה'.

ההונאה הראשונה היא בבקשה שמבקשים משה ואהרן מפרעה: "...נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' א-להינו". (שמות ה', ג). הצו ניתן למשה בסנה: ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו: ה' א-להי העבריים נקרה עלינו, ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' א-להינו. (שמות ג', יח).

ההונאה השנייה היא בשאילת הכלים בפרשת בא: ובני ישראל עשו כדבר משה, וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלת. וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים. (שמות י"ב, לה-לו). לפני כן ציווה ה' את משה: דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב. (שמות י"א, ב). וכבר במעמד הסנה הודיע ה' למשה על כך (ג', כא-כב).

ההונאה השלישית היא לאחר שיצאו ממצרים, בתחילת פרשת בשלח פרשת השבוע: ה' ציווה על משה: דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת... ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר. וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם. (שמות י"ד, ב-ד). ומיד נאמר בהמשך (בסוף פסוק ד) "ויעשו כן".

בהונאה שלישית זו ידון עיוננו.

המקור היחיד לתיאור יציאת מצרים הוא הסיפור המקראי והמסורת הלאומית. במקורות המצריים אין יציאת מצריים נזכרת כלל. תופעה זו מובנת, שכן בדרך כלל נהוג לרשום למזכרת הצלחות וניצחונות, המצרים, שראו במלכם אל כל יכול, לא ירשמו לזיכרון עולם את מפלתו של פרעה לעם העבדים.

חז"ל והמפרשים המסורתיים לא עסקו בברור הרקע הגיאוגרפי של בקיעת ים סוף ושל מעמד הר סיני בצורה שיטתית. אולי מפני שחששו כי עיסוק מרובה בניסיון לזיהוי המקומות יביא לסטייה מעיקר המסר שבסיפור המקראי: יציאת העם ממצרים אינה רק אירוע היסטורי שחלף, היא מהווה את ראשית יצירת ממלכת כוהנים וגוי קדוש, המפיצה את תורת ה' בעולם, הממשיכה להפיץ את רעיונות האמונה והחירות תוך התחדשות בכל דור ודור. התורה באה לקבוע זכר יציאת מצרים בלבנו, עד שבכל דור ודור יראה אדם את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. לפי גישה כזו, פרטיו המדויקים של האירוע ההיסטורי עלולים לפגוע במסר העל-זמני של הסיפור. התורה לא רק מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים, אלא מטילה עלינו מצוות ועשיות הנוגעות לכל אדם בכל זמן ובכל מקום, והקיפה אותנו בהם, לא רק בליל הסדר אלא בכל יום ויום, כדי שנהיה טובים יותר וצודקים יותר. מכאן שדיוק בפרטים ההיסטוריים והגיאוגרפיים אינו הכרחי ואולי אפילו מיותר.

הרבו לעסוק בפרטי המסלול, חוקרי מקרא שאינם בני ברית, או כאלה שאינם מאמינים בתורה משמים¹.

זיהויים של חלק ממקומות החנייה של בני ישראל במהלך נדודיהם ממצרים לכנען, ובמיוחד זיהוי של ים סוף ומקום החנייה לפני חציית הים, קשורים אצל אלה אשר אינם מקבלים את תפישת הנס המקראית, בניסיון להסביר את המאורע של קריעת ים סוף ואת חייהם של אבותינו במדבר, בדרך הטבע. ממילא הם חייבים לגמד את היציאה ולהפחית, בלהטוטי פרשנות, את מספר היוצאים².

¹ לא אתייחס, כמובן, לחוקרים ששללו את עצם קיומה ההיסטורי של יציאת מצרים כמו: גראף, וולהאוזן, אנגל ואחרים.

² כך למשל י' אהרוני, ארץ ישראל בתקופת המקרא - גיאוגרפיה היסטורית, מהדורה חדשה ומתוקנת בעריכת ישראל אפעל, הוצאת יד בן צבי, ירושלים, תשמ"ז, עמ' 157. הכותב: "אין יסוד להטיל ספק בעצם התרחשותה של יציאת מצרים, אף שאין לדעת מה היה מספר היוצאים - שלא עלה מן הסתם על אלפים אחדים - ואלו שבטים השתתפו בה".

ובהערה 16 שם: "המספר של 600,000 שבמסורת המקראית (במ' א: מו; כו: נא) אינו מתקבל על הדעת. היו חוקרים ששיערו, כי המדובר ב- 600 משפחות, בהנחה שאלף מציינת משפחה. ראה: G. E. (1987) pp 52-66. Mendenhall, JBL, LXXVIII, דעה אחרת היא, שמספר זה נלקח ממצאיות מאוחרות יותר בהרבה, נגון מפקד יואב, שנערך בימי דוד. ראה: W.F 20-25 pp (1925) Albright JPOS, V. הסבר שונה ראה: א' מלמט, ארץ ישראל י', ירושלים תשל"א, עמ' 176.

וראה עוד: ש"א לוינשטם ערך יציאת מצרים, אנציקלופדיה מקראית, עמ' 758: "לפי המקרא השתתפו ביציאת מצרים כל שבטי ישראל, שמניינם היה שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף (שמות י"ב, לז) כנגד שבעים בני יעקב שירדו למגרים (בראשית מ"ו. כ"ז והשווה דברים י', כב). מספרים אלה אינם אלא טיפולוגיים... המניין המופק טל סט מאות אלף רגלי עשוי להסתבר בדרך זו, שעל פי רוב גדוד בישראל מניינו שש מאות איש (ע"ע גדוד), וגדוד כפול אלף משמעו צבא עצום ורב. מכל מקום ברור, שאין המניין של 600 אלף מניין ממשי בתנאי הקיום שבמדבריות סיני. פיטרי ביקש לעשות את המניין ממטי ונדחק לפרש אלף כלשון בית אב, כלומר שש מאות בתי אב, שהם בקירוב שלושת אלפים נפש. ועל מניין זה רצה להעמיד את יוצאי מצריים. אבל אין הצעה זו עומדת בפני פשוטו של הכתוב שמניין יוצאי מצרים כלל את הגברים בלבד, ואף אינה מקפידה על המספרים המדויקים הניתנים במפקדי העם, כגון: דגל מחגה אפרים... ארבעים אלף וחמש מאות (במדבר ב' יח-יט). והרי אף זה דוחק מובהק להניח, שדברי הכתוב הם פרי טעות בתפיסתה של מסורת קדומה, היינו שהמסורת הקדומה ידעה על יציאתם של שש מאות בתי אב, ומפני קוצר הבנתם של בעלי מסורה מאוחרים נתגלגל מספר זה במספר של שש מאות אלף גברים. אין דרך אלא לקבל את הכתוב

והרי הם שואלים את עצמם אילו תופעות טבע מוכרות משתקפות בתיאור יציאת מצרים בתורה. הנחת יסוד זו, של שלילת הנס, מנחה את חיפושיהם ואת ניסיונות הזיהוי של אתרי ההתרחשויות³.

הניסיון לראות בקריעת ים סוף ניצול של תופעות גאות ושפל, מובא כבר על ידי אב הכנסייה אבסביוס, בראשית המאה ה-4⁴, ומאוחר יותר על ידי הכופר חיוי הבלכי, שדבריו מובאים בפירושו של ראב"ע לשמות י"ד, כו ד"ה: "נסים לקראתו". קשה לקבל דעות כאלה כפירוש לכתובים, שהרי בכתוב נזכרת רוח הקדים כגורמת לייבוש הים. בכתוב נאמר שהמים עמדו כחומה מימינם ומשמאלם, תיאור שאינו הולם גאות ושפל. קשה גם להאמין שסודות הגאות והשפל היו ידועים לבני ישראל ונעלמו מעיני המצרים בני המקום.

החוקרים שעסקו בחיפוש מקום, שבו יכלה קריעת ים סוף להתרחש בדרך הטבע, העלו דעות שונות בשאלת מקום קריעתו של ים סוף. יש חוקרים הקובעים את מעבר הים במפרץ סואץ (Suez), אחרים מחפשים אותו באחד האגמים שמצפון למפרץ הזה, יש המפליגים עד חוף הים בשפך המזרחי של הנילוס בסביבת פילוסיון, ויש אף המרחיקים מזרחה עד לימה הסירבונית, שבצפון חצי האי סיני. הקושי המרכזי הוא בזיהוי שלושת המקומות שבהם חנו בני ישראל לפני שחצו את הים: פי החירות, מגדל ובעל צפון⁵.

וכאן אני מרשה לעצמי להביע תמיהה על עורכי אטלס "דעת מקרא" המבססים את הקביעה שקריעת ים סוף הייתה בצפון מפרץ סוּיֶס⁶, על מחקרו של המהנדס ההידרולוגי משה דיין ב"בית מקרא"⁷, המצהיר בתחילת מאמרו: "מטרת המחקר היא לתת תשובה ברורה וחד-משמעית ככל האפשר לשאלה, האם קריעת ים סוף כפי שתוארה במקרא, אפשרית וסבירה בשמירה קפדנית על חוקי הטבע", ומסקנתו הסופית היא שקריעת ים סוף כפי שתוארה במקרא הייתה אפשרית וסבירה - כמקרה נדיר ביותר - בשמירה קפדנית על חוקי הטבע לפני כריית תעלת סואץ.

ננסה לשחזר את מסלול ההליכה על פי העולה מן הכתובים. ותחילה הערה מתודית: הבא לפרש את הכתובים אינו רשאי להכניס אליהם דעות והשקפות הנוגדות את רוח הכתוב ואת השקפתו. את

כפשוטו ולדון את המניין שבא בו כמניין טיפולוגי, שאין בו אלא ללמד שלפי המסורת הישראלית היה מספר יוצאי מצרים גדול ועצום, אבל אין בידינו לברר את מספרם בשום פנים."

³ ראה למשל: מנשה הראל, מסעי סיני, עם עובד - משרד הביטחון, תשכ"ח עמ' 191: "לדעתנו, אין לאתר את תווי דרך מסעם ונדודיהם של בני ישראל במדבריות סיני, אלא גם לפי המבנה הגיאולוגי של חצי האי, כלומר, על פי נביעת מקורות המים שבו, על פי תנאי האקלים, כלומר, לפי תפוצת הצומח ושטחי הקרקע הראויים לעיבוד חקלאי, ועל פי מבנהו הפיסי, כלומר לפי נתיבי המעבר הטבעיים והנוחים, היוצאים מארץ מצרים בואכה ארץ כנען".

Praeparatio evangelica IX, 27⁴

⁵ ש"א לוינשטם, אנציקלופדיה מקראית, ערך, ים סוף' כרך ג' עמ' 695-699, ושם ספרות מפורטת. וראה עוד: p, 1947 A.H.. Grdiner, Ancient Egyptian Onomastica, Oxford 201

⁶ אטלס דעת מקרא, הוצאת מוסד הרב קוק, ערך 'שירת הים' עמ' 102.

⁷ מ. דיין (מהנדס הידרוגרפי), קריעת ים סוף לאור מדעי הטבע, בית מקרא, טבת-אדר ב' תשל"ח, עמ' 176-162.

הכתוב יש לפרש כרוחו. ברור שבמקרא קיימת תפיסה של נס. קריעת ים סוף, כמו קיומו של העם במדבר הנורא [ראה למשל: "... ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך, למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם. שמלתך לא בלתה מעליך, ורגלך לא בצקה, זה ארבעים שנה" (דברים ח', ג-ה)], אינם בגדר חוקי הטבע הרגילים. ועל כן, אי אפשר לקבל את דעותיהם של מרבית החוקרים כפירוש לפסוקים. בדברי אנסה לשחזר את המסלול כפי שהוא מופיע בפסוקי המקרא, וברוח העולה מהם. בניסיוני זה איעזר גם בדברי פרשניו המסורתיים, שבעקבות העובדה שלא ראו את מפת ארץ ישראל לנגד עיניהם, דייקו ודקדקו בפירוש הפסוקים.

מסלול השנתיים הראשונות ליציאת מצרים

אני מסתפק בניסיון צנוע לשחזר את מסלול השנתיים הראשונות ליציאת מצרים, עד לחטא המרגלים.

הניסיון לשחזר את מסלול הליכתם של אבותינו מרעמסס לקדש ברנע, מחייב לזהות לפחות שני אתרים מרכזיים: ים סוף, שאותו חצו אבותינו בתחילת דרכם, והר סיני, ושתי דרכים חשובות: דרך ארץ פלשתים ודרך המדבר ים סוף.

בספר שמות מתוארים המסעות ממצרים ועד הר סיני. בהר סיני מקבל העם את התורה ובונה את המשכן. שם הוא חונה כמעט שנה. רק בספר במדבר בסדרת בהעלותך (במדבר י', יא) אנו שומעים על עזיבת סיני לכיוון קדש ברנע.

את תחילת הדרך מתאר הפסוק בראשית פרשת בשלח:

"וַיְהִי בְשַׁלַּח פְּרָעָה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים
כֹּן יִנָּחַם הָעָם בְּרֵאתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִמָּה. וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם סוּף
....." (שמות י"ג, יז-יח)

ה' בחר להוליך את אבותינו בדרך ארוכה יותר, המתוארת כאן במילים: "דרך המדבר ים סוף", ולא בדרך הקצרה: "דרך ארץ פלשתים".

רוב החוקרים ראו בצירוף "דרך ארץ פלשתים" כינוי לחלק מ"דרך הים" (וויא מריס, via maris), שהייתה חלק מן הדרך הראשית שחיברה את שני מרכזי התרבות והמסחר של תקופת המקרא, בבל ומצרים. הסעיף הדרומי של "דרך הים" עבר לאורך החוף, מאשדוד לעזה ולרפיח, והגיע מצרימה דרך מדבר סיני, בסביבת אל-קנטרה. לדעת חוקרים אלה, הסעיף הדרומי הזה מכונה: "דרך ארץ פלשתים", כינוי שבא לו מפני שעבר באזור, שבמאה ה-12 לפנה"ס היה מיושב על ידי הפלשתים, מגויי הים שפלטו באותה המאה לארץ, גלים גלים, ככל הנראה מן הים האגאי, ונתיישבו בה.

בקביעה זו קיים קושי: פלישתם של גויי הים, שהפלשתים נמנו עליהם, אירעה, על פי רוב החוקרים, במאה ה-12 לפנה"ס, ואילו יציאת מצרים הייתה, לפי המקובל, קודם לכן. לפי המקובל כיום

במחקר - במחצית השנייה של המאה ה-13. החוקרים פותרים בעיה זו בטענה שהכינוי הוא אנכרוניסטי⁸. יקאסוטו, בפירושו לספר שמות, סבור שהפלשתים כאן, בדומה לפלשתים שבסיפורי האבות בספר בראשית, אינם זהים לפלשתים המאוחרים, שישבו לאורך מישור החוף, אלא לשבטים הקרובים לגויי הים קרבת גזע, ולא לאותם פלשתים שפלו לארץ ישראל רק כמה עשרות שנים לאחר יציאת מצרים.

ואולי יש לבאר כך:

דרך, משמעו במקרא: נתיב, שביל, כיוון. דרכים במקרא נקראות על שם היעד שאליו הן מובילות. "דרך ארץ פלשתים" היא הדרך המובילה אל ארץ פלשתים. החלק הצפוני של הים התיכון נקרא: "ים פלשתים" (שמות כ.ג. לא) משום שהוא נמצא אל מול האיים שמהם פלשו הפלשתים לארץ כנען, ויתכן שבמשך תקופה מסוימת שכנו פולשים אלה מאיי הים ברצועת החוף הצפונית⁹, לפיכך קיבלה הדרך את הכינוי 'דרך ארץ פלשתים' על שם סופה. מתעודות מצריות שונות¹⁰ ידוע לנו, כי לאורך קטע הדרך הדרומי, הסמוך למצרים, הוקמה רשת של מבצרים, תחנות דרך ובארות מים במרחקים קבועים. דרך זו הייתה שמורה יפה בידי המצרים. במפה מצרית משנת 1300 לפנה"ס לערך, אנו רואים, באותם המקומות שבהם התיישבו הפלשתים מאוחר יותר, בתקופת השופטים, מצודות מצריות וערים מצריות בצורות. וזו הכוונה בכתוב: "פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבנו מצרימה". המעבר בדרך הזאת היה מביא, מיד בתחילת המסע, לקרב עם חילות המשמר המצריים, וכתוצאה מכך היה העם מבקש לשוב מצרימה. לכן במקום להוליך את העם בדרך הקצרה, סובב אותם ה' אל אחת מדרכי המדבר האחרות, הארוכות יותר: "ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף..." (שמות י"ג, יח).

וכך מבאר רשב"ם את הפסוק "ויהי בשלח פרעה את העם":

"ונתכוון הקב"ה להביאם לארץ כנען ולא רצה הקב"ה להנחותם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא דרך ישר ליכנס מיד בארץ כנען, ולכשיבואו לטורח מלחמות ארץ כנען יתנו ראש וישבו למצרים כמו שעשו כמה פעמים כדכתיב 'הלוא טוב לנו שוב מצרימה' (במדבר י"ד, ג), 'נתנה ראש ונשובה מצרימה וגו'" (שם ד') 'זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים' (שם י"א, ה), לפיכך ויסב את העם דרך המדבר, ארץ רחוקה, כדכתיב 'אחד עשר יום מחרב וגו' (דברים, א', ב)...".

⁸ כך למשל יי אהרוני, ארץ ישראל בתקופת המקרא - גיאוגרפיה היסטורית, ירושלים. יד בן צבי, תשמ"ז עמ' 159: "דרך ארץ פלשתים" היא ציון אנאכרוניסטי לקטע הדרומי של 'דרך הים'.

⁹ ראה מאמרי: ארץ כנען לגבולותיה, בשדה חמד ה-10 תשנ"ה עמ' 41-42.

רמב"ם במורה נבוכים חלק שלישי פרק ל"ב אומר :

"...כי כשם שאין בטבע האדם שיגדל (שיתחנך) בשעבוד העבדות בחומר ובלבנים וכדומה להם וישטוף ידיו לשעתו מלכלוכם וילחם עם ילידי הענק (במדבר י"ג, כה) כניד... וכמו שניהלם ה' בעיכובם במדבר עד שנתאמצו נפשותיהם, כפי שכבר ידוע כי המדבריות ופראות הגוף מביאים אומץ, והפך זה מביא מורך, ...וכל זה היה בצווים אלהיים על ידי משה רבנו על פי ה' יחנו ועל פי ה' ייסעו..."

תופעת הפחד עליה מדבר רמב"ם באה לידי ביטוי על ים סוף : "וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד" (שמות י-ד, י) על כן הסב הקב"ה את העם אל דרך המדבר, היא דרך ים סוף.

על המשך המסע אומר הכתוב :

וַיִּסְעוּ מִסֹּכֶת וַיַּחֲנוּ בְּאֶתְם בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר. (שמות י"ג נ)

על ההגעה לסכת אמר הכתוב קודם לכן :

וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִרְעַמְסֵס סֹכֶתָה כְּשֶׁשׁ מְאוֹת אֶלְפֵי רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף. (שמות י"ב לו)

את סכת מקובל לזהות עם תל-מסחיותה שבקצה המזרחי של ואדי ת'מילאת (ארץ גושן המקראית), כעשרים קילומטר מערבית לאיסמעיליה. מקומה של אתם אינו ברור, אך הכתוב מעיד כי היא בקצה המדבר. כלומר אבותינו הגיעו אל הגבול המזרחי של ארץ מצרים, סוף השטח המיושב, שהוא גם קצה המדבר. המדבר הנזכר כאן הוא "מדבר שור". אולי נקרא המדבר 'שור' על שם השור (= חומה), שורת הביצורים שהייתה קיימת בגבולה המזרחי של מצרים, בכיוון המדבר. בתעודה מצרית נקרא המבצר המערבי ביותר, ליד תעלת המים, 'שר'. אין כל צורך לחצות את ים סוף כדי להגיע לארץ ישראל, בדרך שהגיעה גם הגר למצרים. הבאים מארץ כנען מכנים את הדרך 'דרך שור' על שם היעד אליו היא מובילה : 'שור', הגבול של מצרים. ליוצא מצרים היא 'דרך המדבר' המובילה אל המדבר. ראב"ע בפירושו הארוך לשמות י"ג, כ מבאר : "באתם - הוא מדבר שור כאשר אפרש". כוונתו לפירושו הארוך לפסוק "וייסע משה את ישראל מים סוף, ויצאו אל מדבר שור, וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים." (שמות ט"ו, נב). בפירוש הקצר באר שם : "מדבר שור הוא מדבר אתם כי כן כתוב. והנה לא נכנסו ישראל בים בעבור צורך, כי במדבר אתם היו, רק עד שיבוא אחריהם פרעה וחילו ויטבעו בים."

ההמשך של תיאור המסע הוא בתחילת פרק י"ד פסוקים א-ג :

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשׁוּבוּ וַיַּחְנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדַל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַעַל צֶפֶן נְכֹחוֹ תַחְנוּ עַל הַיָּם. וְאָמַר פְּרַעֲה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בְּאֶרֶץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר.

הכתוב אומר: "וישבו" (= יחזרו לאחוריהם). העם יודע שמגמת פניו היא ארץ כנען, ולכן יש לבאר לו שהחזרה אינה אלא טכסיס התעיה לעורר את פרעה לשנות את דעתו ולרדוף אחרי בני ישראל. פרעה יודע שמגמת פניהם ללכת שלושת ימים במדבר ולזבוח לה', ולפיכך יפרש את שינוי הכיוון ואת חניית ישראל על שפת הים בתוך גבולות מצרים, כסימן של פחד מפני המדבר הנורא: "ואמר פרעה לבני ישראל (= על בני ישראל, שמות י"ד ג ורש"י לבראשית, כ' יג) נבכים הם בארץ, סגר עליהם המדבר".

וכך מבאר רש"י את הפסוק:

"וישבו לאחוריהם, לצד מצרים, היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר: תועים הם בדרך, כמו שנאמר: ואמר פרעה לבני ישראל וגו'."

על ים סוף אומר רש"י: "וסוף הוא לשון אגם שגדלים בו קנים, כמו 'ותשם בסוף' (שמות ב', ג) 'קנה וסוף קמלו' (ישעיה י"ט, ו)" ולפי זה ים סוף אשר נקרע לאבותינו הוא אחת מן הימות שמימיהן היו מתוקים - לפני חפירת תעלת סואץ שהזרימה מים מן הים והמליחה אותן - ימת תמסח או האגם המר הגדול. בני ישראל אשר כבר עקפו את האגם מצפון, שבו על עקבותיהם וחנו מולו. אז נתקיים הנס של בקיעת הים. אין קושי בכינוי ימה בשם ים, שהרי הכתוב מכנה גם את הימות שבארץ ישראל בשם ים כגון: ים הערבה - ים המלח - הים הקדמוני, וים כינרת.

מים סוף יוצאים שוב אל מדבר שור:

וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף וַיָּצֵאוּ אֶל מִדְבַר שׁוֹר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם. וַיָּבֵאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לְשִׁתּוֹת מַיִם מִמֶּרְהָ בִּי מָרִים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרְהָ. (שמות, ט"ו, כב-כג)

"... וַיָּבֵאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחְנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם. (שמות ט"ו, כז)

מאלים נוסעים למדבר סין

"וַיִּסַּע מֹשֶׁה וַיָּבֵאוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילָם וּבֵין סִינֵי בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. (שמות ט"ז, א).

ממדבר סיני מגיעים לרפידיים

וַיִּסְעוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וַיַּחֲנוּ בְּרַפְיִדִים וְאִין מִים לְשִׁתּוֹת הָעָם. (י"ז, א).

מרפידים נוסעים להר סיני

בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינִי. וַיִּסְעוּ מִרַפְיִדִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינִי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבַּר וַיַּחֲנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הַהָר. (שמות י"ט, א-ב)

לרגלי הר סיני חנו ישראל קרוב לשנה.

וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִיית בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בַּעֲשָׂרִים בַּחֲדָשׁ נַעֲלָה הָעֲנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינִי וַיִּשְׁכְּנוּ הָעֲנָן בַּמִּדְבַּר פָּאֵרֹן. (במדבר י', יא-יב)

רש"י ד"ה "בחדש השני":

"נמצאת אתה אומר שנים עשר חדש חסר עשרה ימים עשו בחורב, שהרי בראש חודש סיוון חנו שם, ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה".
וַיִּסְעוּ מִהָר ה' דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאַרְזֹן בְּרִית ה' נָסַע לַפְּנִימָה דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה. (במדבר י' לג)

על פי הנאמר בספר דברים א', ב, המרחק מהר סיני עד לקדש ברנע, שהיא התחנה אחרי חצרות, ומשם יצאו המרגלים לתור את הארץ, הוא:

"אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מֵחֹרֵב דָּרָךְ הָרָשָׁעִיר עַד קִדְשׁ בְּרַנְעָה. (דברים א' ב)

העם ישב בחצרות שבעה ימים בעקבות חטא מרים. אם נניח, שבקברות התאוה ישבו יום אחד, הרי הכתוב בספר במדבר מדבר על הדרך לארץ ישראל. קדש ברנע היא בתוך תחומי ארץ כנען המתוארת בפרשת מסעי. בתיאור גבולה הדרומי של ארץ כנען נאמר: "...והיו תוצאותיו מנגב לקדש ברנע" (במדבר ל"ד, ד). הארון המתקדם דרך שלושת ימים לפני העם, הגיע לארץ ישראל, ואולי זו משמעות התיבות: "לתור להם מנוחה" (וראה ראב"ע במדבר י', לא). את התפילה: "ויפצו אויביך וינסו משנאיך מפניך" אפשר לבאר כמכוונת אל מלחמות עם יושבי הארץ. וכך מבאר ספורנו לבמדבר י', יא ד"ה: "בחדש השני בעשרים לחדש... ובכן נעלה הענן ללכת אל קדש ברנע, שהיא העיר הראשונה בארץ ישראל שהיו פוגעים באותו הדרך..."

על שליחת המרגלים נאמר: "וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה'" (במדבר י"ג, ג) כאשר הם שבים נאמר: "ויילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן, קדשה..." (במדבר י"ג, כו). משה בדבריו לבני גד ולבני ראובן מעיד: "כה עשו אבותיכם בשלמי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ..." (במדבר ל"ב, ח), ואם כן מדבר פארן כוונתו כאן לקדש ברנע, ממנה יצאו המרגלים בדרך האתרים לתור את הארץ.

ומכאן לזיהויו של 'הר סיני':

מכל התחנות הבאות, הנזכרות בפרשת מסעי, אנו יכולים לזהות, בדרגה גבוהה של סבירות, רק את קדש ברנע. כאמור, אורך הדרך מהר סיני עד קדש ברנע הוא דרך שלושת ימים, שארכה אחד עשר יום, הרי שהר סיני אינו יכול להיות הר בחלקו הדרומי של חצי האי סיני, כמו 'גיאבל מוסא' או 'סנטה קטרינה', בו רואה מסורת נוצרית מאוחרת, מן המאה הרביעית לספירה, את הר סיני, ואף לא 'גיאבל סירבאל' אותו מזהים חוקרים אחרים כהר סיני. עלינו לחפש הר בסביבה סבירה לקדש ברנע. יתכן ונוכל לזהות את הר סיני עם 'גיאבל הילאל' המצוי במרחק של כ-40 ק"מ מערבית לקדש, המזוהה עם תל-קודיראת, שאחד ממעיינותיו ידוע כ"עין קדיס".

בברכת משה לפני מותו מופיע בתקבולת לסיני הר פארן: "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קדש" (דברים ל-ג, ב) וכך אפשר אולי להבין את דברי הנביא חבקוק "א-לוה מתימן יבוא, וקדוש מהר פארן סלה" (חבקוק ג' ג), כלומר הר סיני הוא במדבר פארן, ליד קדש ברנע¹¹. את הפסוק: "והיה כי תבואו אל הארץ אשר ייתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת" (שמות י"ב, כה) מבאר ראב"ע:

"עתה פירש כי שחיטת הפסח תלויה בארץ. ואל יקשה עליך פסח הר סיני כי מצווה עליונה הייתה. ולא עשו פסח אחר במדבר. כי בהר סיני היו עם הישוב וימצאו מצות. ובהיותם בארץ אשר לא עבר בה איש אין להם רק המן לבדו".

לדבריו, למרגלות הר סיני היה להם מצות ומרורים ויכלו לקיים את פסח מדבר, כי היו עם הישוב, ליד קדש ברנע, שהיא בארץ ישראל.

שרטטתי בדברי את הדרך, אשר לולי חטא המרגלים הייתה הדרך של הליכת בני ישראל ממצרים, מארץ גושן, אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, ארץ זבת חלב ודבש. עם הגיעם למדבר פארן, לקדש ברנע, בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים, אמורה הייתה להתחיל הכניסה לארץ. חטא המרגלים וחטא העם בעקבות המרגלים הביאו לדחיית הכניסה עד לשנת הארבעים.

¹¹ והשווה: F. M. Abel Geographic de la Palestine II, p.210